

RASMIY VA NORASMIY TELEGRAM MULOQOTIDA MULTIMODAL BIRLIKLARNING
DIFFERENSIAL XUSUSIYATLARI*Choriyeva Charos Salomovna,*

Termiz davlat universiteti tayanch doktoranti,

0009-0004-3478-1930

choriyeva1994@gmail.comDOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21934085>

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek tilining raqamli segmenti, xususan, Telegram ijtimoiy tarmog‘idagi rasmiy va norasmiy muloqotda multimodal birliklarning (emoji, stiker, GIF) differensial va lingvopragmatik xususiyatlari tahlil qilingan. Internet tilshunosligi doirasida an’anaviy matn yaratish me’yorlarining o‘zgarishi, emotsional va hissiy bo‘shliqlarni to‘ldirishda vizual vositalarning o‘rni yoritilgan. Shuningdek, foydalanuvchilarning yosh toifasi hamda o‘zbek milliy mentalitetidan kelib chiqib, vizual vositalarning semantikasi tadqiq etilgan.

Kalit so‘zlar: internet tilshunosligi, raqamli diskurs, multimodal birliklar, lingvopragmatika, rasmiy muloqot, norasmiy muloqot, Telegram.

Dastlab foydalanuvchilar uchun o‘zaro ma’lumot almashish zarurati natijasi o‘laroq yaratilgan Telegram platformasining qo‘llanish ko‘lami va maqsadlar doirasi hozirgi kunga kelib sezilarli darajada kengayganini ko‘rishimiz mumkin. O‘zbek tili raqamli segmentida, xususan, millionlab foydalanuvchilarga ega bo‘lgan “Telegram” ijtimoiy tarmog‘ida muloqotning pragmatik tabiati an’anaviy muloqotdan o‘zining quyidagi xususiyatlari bilan keskin farq qiladi:

— sinxronlik va asinxronlikning uyg‘unligi: foydalanuvchilar real vaqt rejimida suhbatlashishlari (chat) yoki xabarni qoldirib, unga istalgan payt javob olishlari mumkin;

— nutqning maksimal darajada erkinligi. Odatda qat’iy yozma normalarga amal qilinmaydi, nutq imkon qadar tejamkorlashtiriladi. Ayniqsa, yoshlar nutqida ko‘pincha nuqtani tejash maqsadida so‘zdagi unli harflarni tushirib qoldirish, slenglardan foydalanish holatlarining (*sz, kk, univer, davay, ponyatka, tq, qalesz, pls, kirb, challenj, share, profil, istoriya, privetik vsem, hello*) keng qo‘llanishini kuzatishimiz mumkin;

— kontekstual bo‘shliq. Yuzma-yuz muloqotda mavjud bo‘lgan hududiy, vaqt va ijtimoiy kontekstlarning virtual olamda yo‘qolishi. Aynan mana shu uchinchi xususiyat — yuzma-yuz muloqotdagi ohang, mimika, imo-ishora (paralingvistik vositalar)ning virtual matnda yozilishi imkonsizligi kommunikativ jarayonda jiddiy bo‘shliqni yuzaga keltirdi. Sof matnli xabarlarda emotsiyaning yetishmasligi suhbatdosh niyatining noto‘g‘ri tushunilishiga, kinoya va hazilning farqlanmasligiga olib keldi. Raqamli diskurs ishtirokchilari muloqotning emotsional, ekspressiv va fatik (aloqani ushlab turish) vazifalarini bajarish, shu bilan birga lingvopragmatik ta’sir kuchini oshirish uchun og‘zaki nutqdagi noverbal vositalarning o‘rnini bosuvchi yangi, vizual birliklarga ehtiyoj seza boshladilar. Ushbu ehtiyoj natijasida raqamli nutqqa multimodal birliklar kirib keldi va tilshunoslik tadqiqotlari uchun yangi qirralarni ochdi.

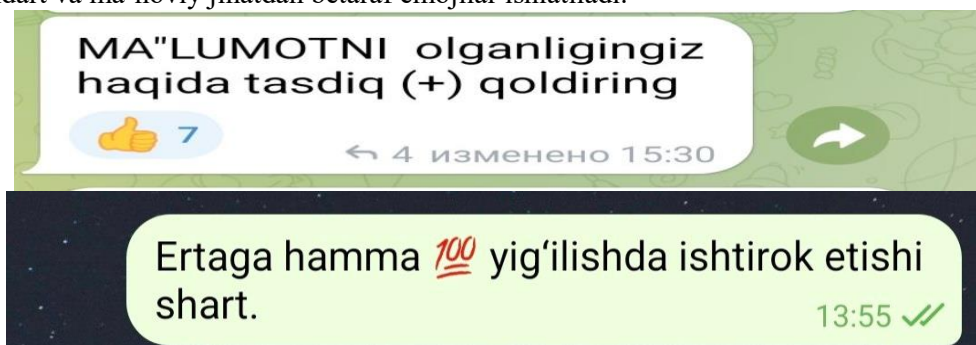
Internet tilshunosligi sohasidagi yetakchi olimlardan biri D.Crystal ijtimoiy tarmoqlardagi muloqotning asosiy vaziyatlari sifatida quyidagilarni ajratib ko‘rsatadi:

- E-mail (elektron pochta);
- Chat guruhlari;
- Virtual dunyo;
- butunjahon o‘rgimchak to‘ri (WWW).[1,272]

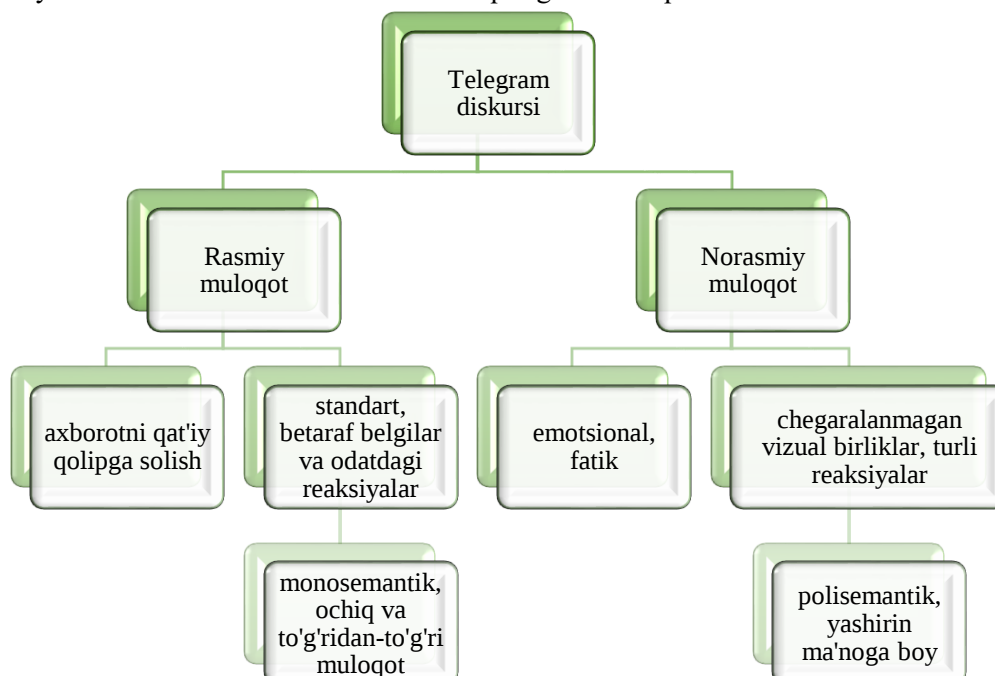
Ijtimoiy tarmoqlardagi yozishmalar asosan norasmiy xarakterga ega. Masalan, postga fikr bildirishda rasmiy til birliklaridan, kirish so‘zlardan, iboralardan, bosh harflardan, tinish belgilaridan, emojilardan, qisqartmalardan foydalanish qat’iy me’yorlar bilan tartibga solinmagan. An’anaviy tilshunoslikda matn yaratishning ma’lum bir me’yorlari mavjud, internet va ijtimoiy tarmoq yozishmalarini yaratishda esa ishlab chiqilgan qat’iy me’yorlar ishlab chiqilmagan, internet tili yo‘l-yo‘riqsiz bo‘lganligi sababli bo‘shliq hosil qildi. Bu holat foydalanuvchilarga keng imkoniyatlar yaratishi bilan birgalikda turli tartibsizliklarni, uslubiy, grammatik, sintaktik va semantik xatoliklarni, tushunmovchiliklarni keltirib chiqardi. Bu kabi xatoliklar an’anaviy tilshunoslikka ham o‘z ta’sirini o‘tkazmay qolmaydi.[2,35]

Norasmiy muloqotda ishtirokchilar uchun qat’iy belgilangan qonun-qoidalar tizimi yo’q, shu sababli ham multimodal birliklar asosan ekspressiv va fatik funksiyalarni bajaradi. Foydalanuvchilar o’zlarining hissiy holatini ifodalash, gapning ohangini belgilash uchun ko’p ma’noli stikerlar, kinoyali memlar va stikerlar, GIFlardan erkin foydalanishadi. Norasmiy diskursda multimodal birliklar kuchli kontekstuallikka ega bo’lib, vaziyatga qarab turli xil ma’nolarda kelishi mumkin. Masalan, do’stlar guruhida oddiygina kulayotgan emoji 😊 ba’zan samimiyligni emas, balki kinoyani yoki umuman teskari g’azab ma’nosini bildirishi mumkin. (1-rasmda Rasmiy va norasmiy Telegram muloqotining eng asosiy differensial xususiyatlari keltirilgan).

Rasmiy yozishmalarda esa muloqot qatnashchilaridan ijtimoiy masofani saqlashlari hamda odob-axloq qoidalariga qat’iy amal qilishlari talab etiladi. Shuning uchun ham vizual birliklar emotsiya bildirish uchun emas, balki vazifa bajarilganini tasdiqlash (masalan, bosh barmoq reaksiyasi), xabarni o’qiganligini bildirish yoki matnning alohida tarkibiy qismlarini ajratib ko’rsatish (☑, +, OK, 📄, 👍, 🤝, 📊, 📌) uchun standart va ma’noviy jihatdan betaraf emojilar ishlatiladi.

Bu yerda +, 📄 va 👍 emojilari to’g’ridan-to’g’ri pragmatik akt – “xabarni o’qidim va bajaraman” degan ma’noni qisqa va aniq vizuallashtiradi, vaqtni tejaydi. Rasmiy yozishmalarda multimodal birliklar bir ma’noli xususiyatga ega bo’lishi, xabar hamma uchun tushunarli tilda bayon qilinishi va har xil kinoyaviy ma’nolardan holi tarzda tuzilishi maqsadga muvofiq.

1.-rasm. Rasmiy va norasmiy Telegram muloqotining differensial mezonlari

Ijtimoiy tarmoq yozishmalarida shaxs ruhiy holatini ifodalovchi til birliklari borasida tadqiqot olib borgan L.Rahimqulova esa bugungi kunga kelib ijtimoiy tarmoqlardagi muloqot shakllarining taraqqiyoti rasmiy va norasmiy muloqot uslublarining aralashuviga sabab bo’layotganini e’tirof etadi. Jumladan, rasmiy muloqotlarda ham hissiy holatni ifodalovchi emojilardan foydalanish holatlari kuzatilmoqda. Tilshunoslik nuqtayi nazaridan, bu hodisa “stilistik kod almashtirish” deb ataladi, ya’ni foydalanuvchi kontekstga qarab tilning uslubiy elementlarini o’zgartiradi. [2,53]

X adresant: Hurmatli tadqiqotchilar, bugun hisobot topshirishning oxirgi kuni soat 16:00 gacha yarim yillik monitoring hisobotlarini va nashr etilgan maqolalar nusxasini ilmiy bo‘limga taqdim etishingiz shart. Hisobotlarni o‘z vaqtida topshirmagan tadqiqotchilar faoliyati yuzasidan universitet kengashiga bildirish kiritiladi.

Y adresat: Assalomu alaykum. Mening hisobotim va nashr qilingan maqoalarim asoslari tayyor, hozir dekanatga tasdiqlatib olib boraman. Biroz kuttirib qo‘yganim uchun uzr so‘rayman 😊🙏

Mazkur suhbat rasmiy guruhda olib borilgan va unda hech qanday rasmiy muloqot qoidalarini buzish holatlari yo‘q. Adresantning qat‘iy buyruq mazmunida yozilgan xabariga javoban adresat 😊 emoji orqali o‘zining kechikayotganidan xijolat ekanligini va 🙏 belgisi bilan mavjud keskin vaziyatni yumshatishga urinishga harakat qilishga urinish ma‘nosini bera olgan. Rasmiy nutq oxirida ishlatilgan mazkur ikkita emoji orqali foydalanuvchi kontekstga bog‘liq holda qat‘iy mazmundagi rasmiyatchilikni vizual vositalar orqali yumshatishga urinish bilan stilistik kodni almashtirgan.

Norasmiy Telegram muloqotining o‘zbek segmenti foydalanuvchilari orasida juda faol qo‘llanuvchi kesatq, ya‘ni vaziyatga qarab o‘zgaruvchi ma‘no qachonki suhabtdoshlar orasida yagona pragmatik vaziyatni tushunish holatlari bo‘lganda keng foydalaniladi. Mazkur holatda qo‘llanayotgan multimodal birlikning ma‘nosi siz yozayotgan matnning ruhiyatiga qarab umuman boshqa tomonga o‘zgarib ketishi mumkin. Ko‘pincha so‘zning to‘g‘ri ma‘nosini “teskarisiga” aylantirish (sarkazm) uchun emojilardan qurol sifatida foydalaniladi. *Ertalabdan beri internetim yo‘q, hamma ishlarim ham “zo‘r” ketyapti 😊 Sizni atigi ikki soat kutdim, vaqtida kelganingiz uchun katta rahmat 🙏*

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, Telegram ijtimoiy tarmog‘idagi muloqotning rasmiy yoki norasmiy maqomda bo‘lishi muhim pragmatik ahamiyat kasb etadi. Rasmiy muloqot doirasida multimodal birliklar asosan informativ-faktik ahamiyat kasb etib, xolislik va ijtimoiy masofani saqlashga xizmat qiladi. Norasmiy muloqotda esa vizual birliklar emotsional-ekspressiv maqsadlarni amalga oshiradi va kuchli kontekstuallikka ega bo‘ladi. Zamonaviy o‘zbek internet tilshunosligida vizual birliklarning adresatga aniq va to‘g‘ri yetib borishi ularning kontekstga mos tanlanishiga, shuningdek, foydalanuvchilarning yosh va milliy-madaniy xususiyatlariga bevosita bog‘liq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Crystal D. Language and the Internet. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 14–272 p.
2. Rahimqulova L. Ijtimoiy tarmoq yozishmalarida shaxs ruhiy holatini ifodalovchi til birliklarining lingvistik ekspertizasi. Filol. fan. fals. dok. (PhD) diss. Toshkent-2025.
3. Латипова А. Л. Лингвистическая специфика интернет-дискурса в разнотемных языках. – М.: Нальчик, 2020. – 26 с.
4. Нашхоева М. Р. Взаимодействие пунктуационных знаков и эмодиконов в текстах форумов // Вестник ЧГПУ. 2011. С. 321–327.
5. Abdurayimova D. Ijtimoiy tarmoq yozishmalarida o‘zbek tili imkoniyatlarining yoshga ko‘ra xoslanishi. Filol. fan. fals. dok. diss. Toshkent – 2026.
6. Derks D., Fischer A.H., Bos A.E.R. The role of emotion in computer-mediated communication: A review // Computers in Human Behavior. – 2008. – Vol. 24(3). – P. 766-785.